

ALDRINGSIDENTITET I SPÆNDINGSFELTET MELLEM FANGERSAMFUND OG VELFÆRDSSTAT

Af Kamilla Nørtoft¹ & Tenna Jensen²

I Grønland er en dansk velfærdsstatsmodel siden midten af det 20. århundrede blevet udviklet og udbredt. Dette har haft konsekvenser for befolkningen på mange forskellige niveauer. I denne artikel undersøger vi, hvordan ældre mennesker identificeres i politikker, og hvorledes disse identifikationer spiller sammen med individuelle og communitybaserede opfattelser af værdier og identitet blandt ældre mennesker i Grønland. Vores udgangspunkt er, at identitet er en proces under fortsat udvikling i samspil mellem individ og kollektiv. Analysen viser, at der både i nationale og kommunale politikker og i en undersøgelse af ældres værdier på individuelt og lokalt niveau er store sammenfald. Derudover spiller de værdier, som fremskrives af ældre selv og i politikker også sammen med identitets- og sundhedsbegrebet peqqineq. Generelt er der stor respekt for individets autonomi og for traditioner og familiebånd.³

1. Introduktion

I denne artikel undersøger vi, hvordan identitet og værdier er i spil i politiske fremskrivninger af den ældre del af befolkningen i Grønland. Vi udforsker, hvordan ældres identitet og værdier bliver beskrevet og inddraget i nationale og kommunale politikker, for derigennem at se, hvilke roller ældre mennesker bliver givet i samfundet. Ved hjælp af studier af ældrepolitiske

1 Post.doc., Arktisk Aldring, CoRe, SAXO-Instituttet, Københavns Universitet, kamilla.nortoft@hum.ku.dk

2 Lektor, Arktisk Aldring, CoRe, SAXO-Instituttet, Københavns Universitet, tennaje@hum.ku.dk

3 Denne artikel er del af det tværfaglige forsknings- og udviklingsprojekt *Arktisk Aldring. Livsvilkår, livskvalitet og sundhedsfremme blandt ældre i Grønland* (AgeArc) (www.arktiskaldring.ku.dk). Projektet har modtaget en bevilling på 5,6 millioner kroner fra VELUX FONDENS tværgående pulje til samarbejde mellem forskning og praksis (projekt nummer 14395), og projektet løber indtil udgangen af 2020. I projektet samarbejder de grønlandske kommuner, pleje- og omsorgspersonale, ældre mennesker og forskere og undervisere fra Københavns Universitet, Grønlands Universitet (Ilisimatusarfik), Syddansk Universitet, Det Nationale Forskningscenter for Velfærd SFI og Professionshøjskolen UCC om at kombinere praktisk viden med forskningsindsigter og uddannelses tiltag for derigennem at udvikle hensigtsmæssige typer af initiativer og forbedringsforslag til ældreområdet i Grønland.

tiltag og eksisterende litteratur vil vi besvare følgende spørgsmål: Hvordan beskriver og forholder velfærdsstatslige politikker sig til ældre menneskers identitet i dag? Og hvordan spiller det sammen med individuelle og communitybaserede værdier i alderdommen?

Artiklen siger derfor ikke kun noget om politiske forestillinger om aldring, men også om de kulturelle og strukturelle forandringer, som foregår lige nu i Grønland, hvor en oprindelig fangerkultur påvirkes på forskellig vis af klimaforandringer såvel som politiske og kulturelle strømninger. Vi vil først gennemgå artiklens metodologi og herefter kaste et blik på eksisterende viden om inuitforståelser af alderdom og værdier i alderdommen. Derefter stiller vi skarpt på politikker på ældreområdet. Vi undersøger, hvordan ældres identitet bliver fremstillet og inddraget i de politiske dokumenter, samt diskuterer, hvordan dette har betydning for ældres identitet og hverdagsliv.

2. Metodologi

Denne artikels omdrejningspunkt er politiske forståelser af ældre og konsekvensen af disse for ældres identitet. Identitet forstår vi som en slags kort, som alle mennesker bruger til at kategorisere sig selv og andre, både individuelt og kollektivt. Vi mennesker opfatter både os selv som individer og som en del af forskellige grupper. Vi har det derfor bedst, når andres opfattelser af os og vores grupper stemmer overens med vores egen opfattelse. Dette betyder, at vi arbejder med, hvordan vi fremstår for andre i en vekselvirkning mellem forventning og erfaring. Forstået på denne måde er identitet derfor noget vi gør, snarere end noget vi har (Jenkins 2008). Identitetsarbejdet knytter sig således til forskellige niveauer, der omfatter det individuelle hos det enkelte menneske, det relationelle mellem mennesker og det institutionelle på et mere overordnet plan. Det institutionelle niveau kan f.eks. være i en fasttømret gruppe med en fælles gruppeidentitet, men det kan også være endnu mere overordnet som f.eks. i en politisk enhed eller en sundhedsmyndighed. De forskellige niveauer af identitet har indflydelse på muligheder for og oplevelser af aldring. I denne artikel fokuserer vi på opfattelser af aldringsidentiteter på det institutionelle niveau.

Dette gør vi ved at undersøge de politiske rammer, som samfundet sætter for ældre. Derfor analyserer vi de måder, hvorpå ældres identitet bliver fremskrevet og inddraget i udvalgte politiske dokumenter. Vores analyse er ikke en vurdering af de forskellige politikker, men har fokus på fremstillingen af ældre som en gruppe, der kræver særlig politisk opmærksomhed og politisk bestemte indsatser. Dokumenterne er blevet analyseret efter passager og begreber, der indeholder og viser forståelser af aldring og alderdom. Analysen er baseret på udvalgte nationale og kommunale politiske dokumenter og er struktureret efter tre gennemgående tematikker: 1) Grønland-

ske værdier, familie, livshistorie, kultur, og ressourcer, 2) Individualitet, med- og selvbestemmelse og 3) Selvhjulpenhed og eget ansvar.

Fra det nationale niveau fokuserer vi på *Inuuneritta 2007-12* og *Inuuneritta II 2013-2019*, som er de to folkesundhedsprogrammer, der var og er gældende i perioden 2007-2019, og *Ældre i fremtidens Grønland. Naalakkersuisuts ældrestrategi 2012-2015*, som var selvstyrets ældrestrategi gældende til og med 2015. Derudover inddrager vi koalitionsaftalen for den sidende regering *Koalitionsaftale 2016-2017*.⁴

Fra det kommunale niveau fokuserer vi på *Ældrepolitik. Et værdigt og aktivt liv*, som er Kommuneqarfik Sermersooqs ældrepolitik for perioden 2016-2026 og *Ældreindsatsen – Herunder ældres sundhed*, som er en beskrivelse af Kommune Kujalleqs vedtagne ældreindsats fra 2014.

3. Baggrund

I 2004 fremhævede den nationale sundhedsrapport for Grønland ældre mennesker som en særligt sårbar demografisk gruppe, fordi de er ramt af høje sygdomsrater – herunder en høj prævalens af livsstilssygdomme. I øjeblikket er 12,6 % af den grønlandske befolkning over 60 år, et tal, der forventes at stige til 17,9 % i 2035 (Bjerregaard, 2004). Det forventes, at antallet af mennesker over 65 år vil være næsten fordoblet i 2040 (Grønlands Statistik, 2017). Denne stigning kombineret med de høje sygdomsrater stiller kommunerne over for voksende finansielle og logistiske udfordringer. Dette kalder på etablering og udvikling af velfærdsstrukturer og løsninger til forbedring af ældre menneskers uafhængighed og sundhed.

For tiden er der en række nye kommunale initiativer, som adresserer ældrerelaterede udfordringer i de fire kommuner. På nuværende tidspunkt fokuserer nogle kommuner (Qaasuitsup, Kujalleq, Sermersooq) på ældre menneskers evne til og mulighed for at blive boende i deres eget hjem så længe som muligt, mens nogle arbejder med oprettelse af seniorbofællesskaber (Qaasuitsup, Sermersooq). Nogle kommuner har også fokus på udvikling af velfærdsteknologi og uddannelse af professionelle inden for sundheds- og ældrepleje (Kujalleq, Sermersooq). De konkrete løsninger varierer således fra den ene kommune til den anden.

En fundamental udfordring for den kommunale udvikling af ældrepolitikker, -initiativer og løsninger er, at sammenhængen mellem identitet og hverdagspraksisser samt ældres forhold til velfærdsstatens forskellige støtteforanstaltninger og institutioner kun er sparsomt undersøgt (Laursen 2003) i forhold til andre sociokulturelt relaterede samfundsudfordringer (Aagaard, 2015; Lyng, 2000; Curtis, Kvernmo & Bjerregaard, 2002; Niclasen, 2015,

4 Der er siden artiklen blev skrevet kommet en ny koalitionsaftale.

Larsen, 2014; Pedersen & Bjerregaard, 2012; Bjerregaard & Larsen, 2015; Curtis, Iburg & Bjerregaard, 1997; Niclasen, Løngaard, Laursen & Schnohr, 2007). Indtil nu er undersøgelser af ældre grønlandere primært blevet foretaget som en del af generelle befolkningsundersøgelser (Bjerregaard, 2004; Bjerregaard & Dahl-Petersen, 2008; Dahl-Petersen, Larsen, Nielsen, Jørgesen & Bjerregaard, 2015) eller i kontekst af geriatrisk forskning (Olsen et al. 2010; Jakobsen, Laurberg, Vestergaard & Andersen, 201; Lassen et al. 2013; Andersen et al. 2005).

Et lille sygeplejestudie om ældre mennesker i Qasigiannguut handler om sociale netværk, selvopfattet helbred og kontakt til velfærdsstatens ydelser og services. Det nærmer sig derfor identitetsrelaterede emner uden dog at foretage egentligt kvalitative analyser (Laursen, 2003). Dybdgående studier af forholdet mellem ældre menneskers identitet, livskvalitet og hverdagsliv generelt, som tager lokale og regionale forskelle i betragtning, mangler derfor stadig at blive foretaget. Denne artikel tager fat i en flig af dette tematiske kompleks ved at undersøge politiske forestillinger om og fremstillinger af ældre og deres værdier og diskutere betydningen af disse for de ældres hverdagsliv.

Mængden af forskning i ældres identitet og forhold til velfærdsstaten i en grønlandsk kontekst står i skarp kontrast til omfanget af forskning i ældres hverdagsliv og forhold til velfærdsstaten i Danmark. I en dansk kontekst har kultur- og socialforskning om ældre menneskers liv, identitet og livsvilkår i velfærdsstaten været i vækst siden 1980'erne. Denne forskning er blevet gennemført af individuelle forskere og i forskningsmiljøer som Videnscenter for Ældreområdet, Gerontologisk Institut og Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, SFI, som alle har udgivet en række bøger og rapporter om forskellige sociokulturelle aspekter af aldring (Platz, 1987; Hansen & Platz, 1995; Blaakilde et al., 1991; Blaakilde, 1998; Andersen & Appeldorn, 1995; Swane, 1991). I de seneste år er kultur- og socialforskning om ældre menneskers velvære, sundhed og livsvilkår i stigende grad blevet integreret i interdisciplinære projekter og forskningsmiljøer som Center for Sund Aldring og CALM-projektet og Interdisciplinary Research Center for Ageing and the Life Course. Disse relativt nyetablerede initiativer er aktive i udforskningen af ældres hverdagsliv, livsstil, identitet og oplevelser med velfærdsydelser. De integrerer aktivt deres resultater i sundhedsforskning, offentlige initiativer og praksis for at forbedre sundhed og velvære og sikre relevansen af offentlige ydelser og services til ældre mennesker (Kofod, 2009; Nørtoft, in press; Tomasen, 2009; Algreen-Petersen, 2011; Lassen, 2014; Nørtoft, 2013; Jensen, Grønnow & Jespersen, 2017). Denne artikel lægger sig i kraft af sit fokus på politisk fremskrevne ældreroller og identitetsopfattelser op ad denne form for kulturanalytisk aldringsforskning.

4. Identitet og ældres værdier i den grønlandske velfærdsstat

Opfattelser af ældre menneskers rolle og ikke mindst de ældres egen identitet kan ikke forstås uden udblik til de store omvæltninger, som moderniseringen af Grønland siden 1950'erne har medført. Ældre mennesker i Grønland har levet i en tid med konstant social forandring i en stat designet i Danmark. Således er det grønlandske samfund i dag stærkt påvirket af en blanding af inuitiske og danske værdier, identitet, vaner og traditioner (Høiris & Marquardt, 2012). Forskning har vist, at danskere forbinder deres identitet med velfærdsstaten, og at dette er vigtigt for den måde, de opfatter, reagerer og handler på velfærdsløsninger, -institutioner og -ydelse (Jöhncke, 2007; Jenkins, 2012) har med Undersøgelser har også vist, at ældre mennesker i Grønland generelt har tillid til, at regeringen vil tage sig af dem (Wistoft, 2012). Denne tillid bygger på værdier fra den danske kolonisering af Grønland i en tid karakteriseret af filantropi, oplysning og modernisering. Yngre generationer af grønlandere nærer imidlertid ofte mistillid til systemet og positionerer sig som ofre for den danske kolonisering (ibid.).

I både Danmark og Grønland er sundhedssystemet og regeringens pligt og vilje til at øge og sikre befolkningens sundhedstilstand kerneelementer i statsapparatets virke. Derfor er sundhed og sundhedsfremme altid centralt placeret i begge landes ældrepolitiske tiltag. Sundhedsbegreber (Aagaard, 2015; Elsass, 1994), såvel som opfattelser af alderdom (Collings, 2000; Kirk, 1995; Jensen, 2014) varierer dog på forskellige niveauer, hvilket påvirker forståelser af individers aldring såvel som folkesundheds- og ældreplejesystemer. Regionale og lokale forskelle i forståelser af aldring påvirker dermed både kommunal planlægning og implementering samt individers brug af velfærdsydelser, deres livsstil og sundhedspraksisser (Aagaard, 2015; Buchignani & Armstrong-Esther, 1999). I de seneste år er forskning i forståelser af den aldrende krop i Danmark begyndt at fokusere på forholdet mellem politiske initiativer og ældres livsvilkår (Kirk, 1995; Jensen, 2014; Jensen, 2016; Nørtoft, in press). Denne forskning har demonstreret, hvor vigtigt det er at forstå det gældende politiske system for at se, hvordan politikker for økonomi og sundhed påvirker ældre menneskers hverdagsliv.

Netop på grund af det velfærdsstatslige fokus på sundhed er samfundsmæssige og individuelle forestillinger om "den gode alderdom" ofte forbundet med ideer om sundhed. Fra et politisk perspektiv er fokus ofte på forebyggelse og behandling af sygdomme, på rehabilitering og på sunde og uafhængige ældre mennesker (*Ældre i fremtidens Grønland*, 2012; Københavns Kommune, 2011; *Sund hele livet*, 2011). Dette skyldes velfærdsstatens dobbeltsidede natur, der på den ene side har det formål at varetage og fremme befolkningens sundhed og livsvilkår og på den anden side at sikre sin egen

økonomiske bæredygtighed gennem udvikling og implementering af tiltag, der minimerer omkostninger (Jensen, 2016).

Historisk set har den danske velfærdsstat støttet sig til, samt understøttet den biomedicinske viden, der derfor i dag har vidensmonopol i Danmark såvel som i Grønland, hvilket afspejler sig i politikker og institutioner (ibid.; *Ældre i fremtidens Grønland*, 2012; Wistoft, 2012). I denne forståelse bliver menneskers livskvalitet og velvære målt i forhold til sundhedstilstand.

I Grønland er begrebet peqqineq, som refererer til at være menneske med tingene på rette sted (Wistoft, 2012), imidlertid også en central del af, hvordan man forstår det at være et menneske i balance. Ifølge grønlandske opfatelser udgøres mennesket af tre uadskillelige dimensioner: sjælen eller lyset i menneske og natur, helheden af ånd, krop og en persons navn eller identitet, som er forbundet med vedkommendes personlige karakter. Når disse dimensioner er i balance, er en person et sundt og harmonisk menneske (ibid.). Peqqinneq involverer også personens relation til naturen (ibid.) – en forbindelse, som også beskrives i litteraturen om inuitliv og -identitet (Hastrup, 2009; Kirmayer, Fletcher & Watt, 2009). Peqqinneq samler dermed en række af de oprindelige grønlandske værdier, f.eks. “tilbageholdenhed, harmoni, stolthed, ære, styrke, mod, respekt, ydmyghed og ukrænkelighed” (Wistoft, 2012, s. 117). I forbindelse med det værdibaserede community-mobiliseringsprojekt Paamiut Asasara blev det bl.a. undersøgt, hvilke værdier ældre mennesker i Paamiut anser for at være vigtige, og hvordan man kan have et godt liv, selvom man oplever modgang (Berliner & Stender, 2013). De fire vigtigste værdier, som blev identificeret, var “(1) at være respektfuld over for hinanden, herunder at værdsætte familien; (2) at bidrage aktivt til fællesskabet; (3) at være glad; og (4) at værdsætte naturen og grønlandsk proviant” (ibid., s. 565). Der er altså tale om et vist sammenfald mellem værdier og livsløsninger i det gode ældreliv i Paamiut-undersøgelsen og peqqineq.

Forskningen viser dermed, at grønlandske værdier, herunder dem, der er integreret i peqqineq, er vigtige for ældre grønlanderes identitet, samtidig med at de påvirkes af velfærdsstatens tankesæt, herunder dens fokus på sundhedstilstand som et mål for den gode alderdom. I de følgende afsnit vil vi gennem analyser af ældrepolitiske dokumenter undersøge, hvordan de fremskriver ældre, deres identitet og værdier.

5. Politikker omhandlende ældre i Grønland

Ser man overordnet på de inkluderede nationale dokumenter, er der flere ting, der træder frem. For det første optager ældre ikke meget plads i de to nationale folkesundhedsprogrammer Innuneritta I og II. I Innuneritta I optræder ældre som en selvstændig gruppe, der er omfattet af distinkte mål og strategier. De ældre beskrives som en “... meget uensartet gruppe, der lever under meget forskellige vilkår” (Innuneritta, 2007-12). Denne anerkendelse

af den ældre befolkning levner dermed i udgangspunktet plads til mange forskellige alderroller og værdier. Samlet set fokuserer de oplyste strategier og målsætninger på at fremme livskvalitet og trivsel gennem at sikre værdige og indholdsrige liv, at forbedre funktionsniveauet, forhindre sygdom og sikre, at sundhedsvæsenet leverer en god forebyggende indsats. Eftersom programmet er meget overordnet, dykkes der ikke nærmere ned i nogle af temaerne.

Interessant nok optræder ældre mennesker ikke som et særskilt befolkningssegment i Innuneritta II. Den begrænsede plads, ældre tildeles i de to programmer, står i kontrast til den stadig voksende sundhedspolitiske opmærksomhed, ældre har fået i Danmark og internationale organisationer siden 1980'erne. Dette skyldes formodentlig ikke en politisk uvilje til at tænke på ældre mennesker, men, i hvert fald i Innuneritta II, at fokus er på børn, unge og familier og på at påvirke befolkningens langsigtede sundhedstilstand gennem forbedring af de yngre generationers sundhed.

“En sund livsstil grundlægges i barndommen og rækker ind i alderdommen. Det er en vigtig forudsætning for en sund aldring at nå frem til pensionsalderen med et godt helbred og gode sundhedsvaner. Innuneritta II vil derfor også få stor betydning for gruppen af ældre” (Innuneritta II, s. 6).

Ud fra de to folkesundhedsprogrammer er der derfor ikke megen anden information om fremskrivninger af ældres identitet og roller i samfundet end Innuneritta I's åbne beskrivelse af ældre, der i sit ordvalg favner mange forskellige former for ældre og ældreliv.

I 2012 formulerede selvstyret en decideret ældrestrategi *Ældre i fremtidens Grønland. Naalakkersuisuts ældrestrategi 2012-2015*. Eftersom det er en strategi, der udelukkende forholder sig til ældre, er teksten naturligt nok meget mere omfattende, ligesom de konkrete fokusområder og delstrategier foldes ud på en måde det ikke er muligt at gøre i et overordnet folkesundhedsprogram.

Det er tydeligt, at strategien er skrevet ud fra den overordnede velfærdspolitiske bekymring om konsekvenserne af stigende andele af ældre i fremtiden. Den demografiske udvikling giver, ifølge strategien, anledning til bekymring over de forventede økonomiske udfordringer forbundet med velfærdsservices til ældre (*Ældre i fremtidens Grønland*, 2012). Denne overordnede diskurs er ikke kun kendetegnende for ældrepolitikker i Grønland, men også i Danmark og øvrige vestlige lande.

Dog er der i beskrivelsen af den økonomiske udfordring, der følger med stigende andele af ældre, indskrevet en hensyntagen til og en respekt for de ældre.

“Det fremgår af Grønlands statistiks befolkningsfremskrivninger, at samfundet i dag står over for en stigning i andelen af ældre. Det er ældre, som har bidraget til vort lands velfærd og som skal sikres en økonomisk tryk alderdom med den omsorg og velfærdsydelse, de har behov for. På baggrund af denne stigning i andelen af ældre. Som ikke modsvarer af en stigning i andelen af erhvervsaktive, indebærer det økonomiske udfordringer fortsat at bevare de velfærdsydelser på ældreområdet, som er ønskeligt.” (Ældre i fremtidens Grønland, s. 1.)

Denne måde at beskrive ældrebefolkningen og deres indflydelse på velfærdsstaten på fremskriver dermed til dels de ældre som en økonomisk udfordring, men anerkender samtidig deres betydning for den nuværende tilstand i Grønland.

Når man dykker ned i strategien er det tydeligt, at denne overordnede fremskrivning af ældre, deres identitet og værdier ikke står alene, men bliver uddybet og nuanceret på flere måder. De ældres identitet og rolle fremskrives igennem en række tematikker, der hver især definerer, hvilke rammer de ældre skal forholde sig til og finde en plads i, samt hvilke muligheder de har for at påvirke rammerne.

På det kommunale niveau er samlede ældrepolitikker et nyt tiltag. I Kommuneqarfiq Sermersooq har man vedtaget en ældrepolitik for en tiårig periode fra 2016 til 2026. Mens der er mindre fokus på økonomi, er der mere fokus på konkrete plejetiltag, men fokus på selvbestemmelse og selvhjulpethed går igen i den kommunale ældrepolitik. Politikken bygger dog på et værdigrundlag og nogle fokusområder, som kommer vidt omkring forskellige faktorer i et hverdagsliv. Nøgleordene er medmenneskelighed, værdighed og respekt, ansvarlighed, udvikling. Rammerne for et godt liv beskrives som en kombination af 1) Ydre rammer – økonomi, bolig, tilgængelighed og arbejde, 2) Mellemmenneskelige relationer – familie, venner, omsorgshjælpere og frivillige og 3) Det indre liv – følelsesliv, selvforhold, engagement og motivation (*Ældrepolitik. Et værdigt og aktivt liv, 2016-2026, s. 7-8*).

Ser man samlet på de inkluderede politiske dokumenter træder der tre overordnede tematikker frem.

Tematik 1: Grønlandske værdier: familie, livshistorie, kultur og ressourcer

I ældrestrategien *Ældre i fremtidens Grønland* fremhæver regeringen vigtigheden af at være opmærksom på traditionelle grønlandske familie-værdier og på ældres kulturelle ressourcer og visdom såvel som på ældre “som forbindelsen mellem fortid, nutid og fremtid” (*Ældre i fremtidens Grønland s. 1*).

“De ældres rolle i samfundet og den måde, ældre opfattes på, har i mange lande i den vestlige del af verden ændret sig op gennem det 20. århundrede. De ældres rolle som familieoverhoveder er blevet stærkt reduceret, og de ældre opfattes i dag i langt højere grad som en sam-

fundsbyrde end som et centralt element i familierne. Denne udvikling er også på vej i Grønland, men det er Naalakkersuisuts opfattelse, at udviklingen ikke er nået dertil, at ældre opleves som en byrde. De ældre har, selvom de måske ikke længere er aktive på arbejdsmarkedet, en masse kompetencer og viden, som de kan dele ud af. Det er denne kompetence og viden der skal bruges” (ibid., s. 10)

Fremhævnningen af respekten for ældre menneskers visdom, kompetencer, værdier og normer nævnes flere gange i strategien, og det understreges, at disse skal holdes for øje i planlægningen af tiltag for ældre mennesker (ibid., s. 1). Det vigtige er, ifølge teksten, både at respektere disse faktorer i behandlingen af ældre mennesker i samfundet, men også at tilskynde en opfattelse af ældre mennesker som ressourcepersoner – ikke mindst i forhold til områder som kulturelle og traditionelle inuitværdier og -kompetencer. Mens sammenhold i familie og slægt nævnes som betydningsfuldt, bliver ældres omtalte visdom og værdier ikke specificeret yderligere, med undtagelse af forholdet mellem natur og menneske. Mange ældre mennesker har tidligere i livet ernæret sig som fangere, fiskere og ved at samle forråd i naturen (ibid., s. 5). Visdommen og værdierne knyttet til denne levevis beskrives ikke nærmere, men sættes i kontrast til det moderne samfund, hvor “religion, slægt og traditioner [spiller] en langt mindre rolle”, og det nævnes at prisen for bevægelsen fra traditionelt til moderne samfund kan være identitetstab (ibid.). For at bevare ældres opfattelse af sig selv som en ressource for samfundet er det, ifølge strategien, vigtigt, at de er aktive. Det anføres også i strategien, at samfundsrelevante aktiviteter gør, at ældre bibeholder en værdighed, som kan mistes med tilbagetrækningen fra arbejdsmarkedet (ibid. s. 5).

Også Kommune Kujalleq forholder sig i deres ældreindsats til spændet mellem opfattelsen af ældre som en byrde og ældre som en ressource. Og kommunen er ydermere opmærksomme på, at forholdet mellem traditioner og et moderne liv kan have stor betydning for ældre menneskers livskvalitet:

“Der er en tendens til, at der ensidigt tales om “ældre-byrden”. Men projektgruppen skal i lige så høj grad vurdere ældre som et potentiale af høj værdi for videreudvikling af vores lokalsamfund. Kombinationen af stor viden, mange erfaringer fra et langt liv og ikke mindst rødderne tilbage i historien skal udnyttes til at videreudvikle regionen på alle områder. [...] Kulturen synes at have stor indflydelse på de ældres livskvalitet. Især synes samspillet mellem det traditionelle og det moderne at have stor betydning for en stor gruppe af ældre.” (Ældreindsats – herunder ældres sundhed, s. 2)

Det anføres i den nationale strategi, at traditionelle familieværdier er bibeholdt i grønlandsk kultur, og at dette er en styrke. På trods af dette anses familieværdier og -sammenhold at være i tilpas stor fare til, at det nævnes

som en udfordring fortsat at bevare dem. Denne udfordring kobles til en stigende problematik omkring ensomhed og isolation blandt ældre mennesker særligt i byerne (Ældre i fremtidens Grønland, 2012).

I Kommuneqarfik Sermersooqs ældrepolitik nævnes traditionelle værdier mere implicit i forbindelse med kommunens forebyggende sundhedsindsats i form af kostvejledning omkring sund grønlandsk mad på kommunens ældreinstitutioner. Herudover nævnes videndeling på tværs af generationer sammen med selskab og udnyttelse af civilsamfundets ressourcer som positive udkommer af frivillighed (*Ældrepolitik. Et værdigt og aktivt liv, 2016-2026*). Det specificeres ikke, hvilken viden der tænkes på, men det er meget muligt, at der kan være tale om viden om grønlandske traditioner, som yngre generationer af grønlændere ikke har samme grad af kendskab til som mange af de ældre mennesker.

Tematik 2: Individualitet og med- og selvbestemmelse

Både på nationalt og kommunalt plan er individualitet, medinddragelse og selvbestemmelse et fremtrædende tema. Det anerkendes i politikkerne, at forestillinger om og opfattelser af, hvad “det gode liv” indebærer, varierer fra person til person. Blandt andet skriver regeringen i *Ældre i fremtidens Grønland*, at man “ønsker at møde fremtidens udfordringer med åbenhed over for borgerne og ønsker at udforme en ældrestrategi, der i så høj grad som muligt stemmer overens med borgernes tanker om det gode liv” (*Ældre i fremtidens Grønland*, s. 1). I strategien kobles det individuelle fokus med fokus på kultur og traditioner:

“For at skabe trivsel skal den enkelte beboer på en ældreinstitution ses som et individ, der bor i sit eget hjem, har sin egen historie, kompetencer og helt særlige sociale og kulturelle baggrund. Netop den kulturelle baggrund og de traditioner, der er knyttet dertil, er vigtige at bevare og have respekt for” (ibid., s. 10).

Lignende tilkendegivelser kan læses i Kommuneqarfik Sermersooqs ældrepolitik:

“At blive ældre er ikke en begrænsning, såfremt man får den støtte og hjælp man har brug for. ... Kommunen er af den overbevisning at hver borger har sin egen definition af det gode liv og at det gode liv derfor bedst opnås af borgeren selv. Diversiteten blandt kommunens borgere skal respekteres og det er derfor vigtigt at vi som kommune tager personligt og fagligt ansvar for at hjælpe ældre borgere til at hjælpe sig selv” (*Ældrepolitik. Et værdigt og aktivt liv, 2016-2026*, s. 3).

I og med at de ældre mennesker, som ikke modtager særlig hjælp eller støtte fra det offentlige, klarer sig selv, er fokus på medinddragelse og selvbe-

stemmelse snævret ind til i meget høj grad at omhandle personer, som er mere i berøring med ældreinstitutioner, hjemmepleje osv. I den nationale ældrestrategi lyder det:

“Et af Naalakkersuisuts mål i forhold til at skabe størst mulig livskvalitet for ældre borgere er, at ældre skal have størst mulig indflydelse på eget liv. Det gælder alle ældre, men i høj grad de, der er blevet afhængige af andres omsorg og pleje. Derfor vægtes det højt, at der er brugerinddragelse på ældreinstitutioner og at der lyttes til de ældre. Desuden skal samfundet i højere grad gøre brug af de ældres ressourcer og anvende den viden og kompetencer, de ældre har” (Ældre i fremtidens Grønland, 2012, s. 11).

Lignende intentioner udtrykkes i den kommunale ældrepolitik i Kommuneqarfik Sermersooq:

“Alle mennesker har ret til at blive behandlet værdigt og respektfuldt – uanset om vi kan klare os selv, eller om vi har behov for hjælp i hverdagen. Derfor vil vi i Kommuneqarfik Sermersooq praktisere en ældrepolitik, hvor borgeren er i centrum og hvor den enkelte ældre føler sig inddraget og taget godt hånd om. Vi skal have et ældreområde, hvor omdrejningspunktet er, at alle har individuelle værdier og behov. Vi skal evne at tage ansvar for de borgere, der har brug for omsorg, men vi skal samtidig også give kommunens ældre muligheden for selv at skabe et aktivt og selvstændigt liv – gennem omsorg og tilbud” (Ældrepolitik. Et værdigt og aktivt liv, 2016-2026, s. 2).

I den kommunale ældrepolitik understreges den individfokuserede tilgang af hyppige citater fra borgere i kommunens byer og bygder. Citaterne illustrerer netop de værdier og mål, som tilkendegives i politikken.

Til medinddragelse og selvbestemmelse hører også valg omkring boligform. Både den nationale ældrestrategi, Kommune Kujalleqs ældreindsats og Kommuneqarfik Sermersooqs ældrepolitik fremhæver, at det skal være muligt for ældre mennesker at vælge mellem forskellige boligformer, som varierer i graden af tilgængelig hjælp. Det anføres i den nationale strategi og Kommune Kujalleqs ældreindsats, at de fleste ønsker at blive boende i eget hjem længst muligt, hvilket stemmer overens med regeringens vision om, at folk skal forblive selvhjulpne så længe som muligt (Ældre i fremtidens Grønland, 2012, s. 24, Ældreindsatsen – herunder ældres sundhed, 2014, s. 3). Flere ældre mennesker foretrækker beskyttet bolig frem for alderdomshjem, hvis det ikke er muligt at blive i eget hjem, og derfor er det nødvendigt at satse på at have flere forskellige mulige boformer (Ældre i fremtidens Grønland, 2012, s. 28). Også på den enkelte ældreinstitution er det nødven-

digt at tænke varieret, og det er et mål i ældrestrategien at få særskilte og afskærmede enheder til demente beboere (ibid., s. 32).

I forbindelse med bolig og bosætning fremhæves en anden fordeling af ældre rundt omkring i kommunen, som vanskeliggør alle boformer i alle kommunens bosætninger:

“Samtidigt vil gruppen af ældre have en væsentligt anden fordeling på bosætninger i kommunen end i dag. Antallet af ældre uden for de tre byer vil falde betydeligt, og det er vanskeligt at skabe tilfredsstillende rammer for få ældre med udvidet behov for hjælp i de små bosætninger” (Ældreindsatsen – herunder ældres sundhed, 2014, s. 3)

Tematik 3: Selvhjulpethed og eget ansvar

Både i den nationale strategi og i ældrepolitikken for Kommuneqarfik Sermersooq er der stort fokus på selvhjulpethed og borgernes individuelle ansvar i dagligdagen. I den nationale ældrestrategi er der stort fokus på borgernes privatøkonomi og på, at man vil reformere pensionsystemet. Målet er at få flere borgere til at lave deres egen private pensionsopsparing, hvilket vil lette et økonomisk pres på nationaløkonomien. Oprettelsen af en pensionsopsparing er således en måde, hvorpå ældre mennesker kan tage et personligt ansvar og bidrage til samfundet (Ældre i fremtidens Grønland 2012, s. 17). Udover at indføre obligatoriske pensionsopsparinger ønsker regeringen at gøre hele pensionsystemet mere fleksibelt, så det er muligt for den enkelte pensionist at have en biindtægt og at få en mere fleksibel tilbagetrækning fra arbejdsmarkedet. Herudover vil man gerne have folk til at blive længere tid på arbejdsmarkedet. Igen er der fokus på det individuelle perspektiv:

“Naalakkersuisut er naturligvis vidende om, at ikke alle kan fortsætte med at arbejde efter 65 års alderen. I et fremadrettet perspektiv er målet at skabe en bedre sammensætning mellem arbejdsliv og privatøkonomi, dels via offentlige pensioner, egen pensionsopsparing og egen bi-indkomst fra arbejde” (ibid., s. 20).

Der lægges vægt på borgernes individuelle behov – også i spørgsmål om erhvervsaktivitet i alderdommen:

“En ugentlig arbejdstid på 40 timer kan være svært at magte for mange, der bliver ældre. En del ville sikkert blive på arbejdsmarkedet, hvis der var større mulighed for fleksible ordninger, eksempelvis at arbejde på deltid eller arbejde med mindre belastet fysisk arbejde. Muligheden for at gå på delpension skal i disse tilfælde være til stede og vil kræve en ny lovgivning på pensionsområdet” (ibid., s. 19).

Af Koalitionsaftalen for 2016-2017 fremgår det, at arbejdet med at reformere pensionsområdet er i gang, og at visse af målene for den lidt ældre nationale ældrestrategi allerede er nået:

“Koalitionen konstaterer at der allerede er gennemført en pensionsreform. Herunder at grundpensionen nu er gældende for alle pensionister som ikke er afhængig af samleverens indkomst blevet indført. Derudover er der indført en indtægtsreguleret tillægspension.

Der skal arbejdes for at forbedre de ældres mulighed for biindtægt uden at pensionen skal reduceres” (Koalitionsaftalen 2016-2017).

I Koalitionens ældrepolitik kobles spørgsmålet om økonomi, bolig mv. sammen med værdighed og kvalitet i livet:

“Værdighed er nøgleordet i koalitionen ældrepolitik – den tager udgangspunkt i balance og kvalitet. Det skal være dejligt, at blive gammel i vort land. Det er for koalitionen yderst vigtig, at vi sørger for, at de ældre tager aktiv del i deres hverdag uanset om det drejer sig om bolig, økonomi eller andre vigtige indsatser i livet. Hjemmehjælp skal være gratis” (Koalitionsaftale 2016-17).

Kommune Kujalleq vil også gerne fastholde ældre mennesker længere tid på arbejdsmarkedet og har en intention om at hjælpe med at gøre dette muligt: *“Det vil være kommunens opgave at stimulere erhvervslivet til at fastholde det grå guld, og kommunen som organisation bør være foregangsarbejdsplads på området.” (Ældreindsatsen – herunder ældre sundhed, 2014, s. 3)*

I Kommuneqarfiq Sermersooqs ældrepolitik fremhæves det, at de fleste ældre borgere i kommunen er selvhjulpne og aktive, og de beskrives som ressourcestærke brugere af kommunens tilbud. Et mindre antal borgere får hjælp i form af rengøring eller pleje, og få har behov for omfattende hjælp og pleje dagligt. Det understreges, at borgerne skal have mulighed for at modtage støtte og pleje *“til at klare sig selv og tage vare på hinanden” (Ældrepolitik. Et værdigt og aktivt liv, 2016-2026, s. 4).* Kommunen kan dog ikke stille de samme tilbud til rådighed i alle byer og bygder:

“Der er kulturelle forskelle, der er forskel på lokale aktivitetstilbud, der er forskel på adgangen til lokalt sundhedsvæsen, og der er infrastrukturelle og klimatiske forhold, som kan gøre tilbud, indkøb, familiebesøg svært tilgængelige. Det er meget vigtigt at have respekt og forståelse for denne forskellighed” (ibid., s. 4).

I kommunen satser man på, at selvhjulpethed kan bevares og evt. fremmes gennem velfærdsteknologi såvel som forebyggende sundhedstilbud og forskellige fysiske og sociale aktiviteter for kommunens ældre (ibid., s. 8). Samme mål kan genfindes i Kommune Kujalleqs ældreindsats, der udover generel forebyggelse også vil satse på det velfærdsteknologiske område:

“Det må formodes, at ny ældre-teknologi vil kunne give store fordele i form af løft af livskvalitet, samtidigt med at omkostningerne til ældre kan nedbringes ved brug af IT-teknologi. Her tænkes på f.eks. alarmsystemer, der skaber trygge rammer for ældre, der forbliver i eget hjem, hjælpeforanstaltninger i form af boligindretning m.v.” (Ældreindsatsen – herunder ældres sundhed, 2014, s. 2)

6. Diskussion

Det er tydeligt, at der har været et stort fokus på ældre mennesker som en økonomisk byrde i det grønlandske samfund, og derfor har en reform af pensionssystemet været højt prioriteret og er blevet gennemført inden for de seneste år. I denne forbindelse er der på både nationalt og kommunalt plan intentioner om, at ældre mennesker så vidt muligt trækker sig senere tilbage fra arbejdsmarkedet, end det tidligere var tilfældet – evt. på andre vilkår end de ordinære 40 timer om ugen.

I modsætning til identifikationen af ældre mennesker som en økonomisk byrde står den meget udbredte beskrivelse af ældre som en ressource i forhold til visdom og viden om traditionelle grønlandske værdier og traditioner. Ældre mennesker beskrives i den nationale strategi endvidere som vigtige for familien som institution i det grønlandske samfund.

Både i den nationale og i de kommunale politikker fremhæves vigtigheden af individets ret til at definere det gode liv. Der skal tages individuelt hensyn til behov og ønsker. Samtidig står kommunerne i den situation, at de ikke har mulighed for at yde samme service og tilbyde samme hjælp og plejeniveau til alle deres borgere, uanset hvor de bor. Nogle lokalsamfund er for små og ligger for afsides til, at dette er muligt. Det vilkår gør, at borgerne selv har et stort ansvar for at vurdere, hvor lidt hjælp de kan klare sig med, og om de eventuelt er nødt til at flytte bopæl til et helt andet lokalsamfund for at få den hjælp, de behøver for at kunne leve et godt liv.

Tager vi fat i de værdier, som blev identificeret som de vigtigste for ældre mennesker i det førnævnte community-mobiliseringsprojekt i Paamiut (Berliner og Stender 2013), finder vi stort sammenfald mellem dem og de værdier, som fremskrives i politikkerne. Værdsættelse af familien, respekt, at bidrage til fællesskabet, glæde, natur og grønlandsk mad er værdier, som er til stede i politiske visioner om det gode liv, den enkeltes ret til selv at definere dette, bidrag til samfundet, medbestemmelse og grønlandsk mad på æl-

dreinstitutioner. Værdier som bl.a. harmoni, stolthed, styrke, respekt og ukrænkelighed, der betegnes som traditionelle grønlandske værdier (Wistoft, 2012) kan også genfindes i politikernes fremhævnning af den enkelte borgers ret til selv- og medbestemmelse, selvhjulpethed, samfundsbidrag og ikke mindst det ansvar, som følger med en sådan autonomi, som politikkerne således lægger op til.

I forbindelse med Paamiut Asasara-projektet er sammenfaldet mellem de ældre projektdeltageres værdier og begrebet resiliens blevet fremhævet (Berliner & Stender, 2013). Resiliens beskrives her som en bevægelse, idet det er en stræben efter det gode liv i overensstemmelse med de identificerede værdier og på trods af modgang. Resiliens kan også beskrives som navigation og forhandling (Ungars, 2012, 2010, 2008) eller som det at nå et godt resultat på trods af mange risikofaktorer (Rutter, 2012). I ældrepolitikkerne lægges der ikke skjul på, at ældre mennesker har levet og lever forskellige liv med forskellige erfaringer, præferencer og behov. Dette skal respekteres af selvstyre og kommuner, der skal tilbyde nogle rammer for støtte, hjælp og omsorg til dem, som har brug for det. De forskellige tilbud og indsatser sigter mod at opfylde så forskellige behov og ønsker som muligt, men den enkelte borger har selv et ansvar for at udfylde de givne rammer på en meningsfuld måde og tage de nødvendige beslutninger omkring f.eks. bopæl og boform, i takt med at behovene eventuelt ændrer sig. Det vil sige, at det enkelte ældre menneske til stadighed forventes at forholde sig til og stræbe efter dets forestilling om det gode liv, selvom livet byder på forhindringer og modgang.

I politikkerne står det ikke helt klart, på hvilke måder ældre borgere forventes at bidrage til samfundet, hvis man ser bort fra mere velbeskrevne mål vedrørende reformer af pensionssystemet. Madsen (2006) viser, at sociale invitationer og besøg, såvel som delepraksisser forbundet med traditionel mad fra naturen er vigtige bidrag til lokalsamfundet. Vigtigheden af disse delepraksisser bekræftes af diskussioner i litteraturen (Kishigami, 2004; Wenzel, 1995). Man kan forestille sig, at de lidt upræcise henvisninger til ældre menneskers visdom, mulige vidensdeling med yngre generationer og i mange tilfælde bedre kendskab til traditioner, natur, fangst, fiskeri og grønlandsk mad bl.a. har at gøre med disse delepraksisser. Traditionel grønlandsk mad er tæt forbundet med identitet og beskrives bl.a. som bindeled mellem moderne grønlændere og traditionel levevis baseret på fangst, fiskeri og samling i naturen (Olsen, 2012). Den grønlandske mads rolle kan derfor på nogle områder sammenlignes med den måde, hvorpå ældre i nogle af politikkerne beskrives som bindeled mellem fortid, nutid og fremtid. Maden er en måde, hvorpå moderne grønlændere kan føle sig forbundet med en grønlandsk fortid og bevare en grønlandsk identitet, som også strækker sig ind i fremtiden. På samme måde kan anerkendelse og værdsættelse af ældre mennesker i familien og i samfundet generelt tænkes at være noget, der er med til at bevare en fælles grønlandsk identitet i den bredere befolkning.

Forstår vi identifikationen af ældre mennesker i sundheds- og ældrepolitikker i Jenkins' identitetsoptik, kan vi se, at identifikationen på dette overordnede institutionelle niveau i høj grad stemmer godt overens med det individuelle niveau, som præsenteres i forbindelse med Paamiut Asasara-projektet. Berliner og Stender (2013) peger ydermere på, at Paamiut Asasara-projektets resultater afspejler de ældres værdier. På den baggrund er det rimeligt at antage, at der også på det relationelle niveau kan findes et vist sammenfald med den måde, ældre mennesker identificeres i politiske dokumenter.

7. Konklusion

Formålet med denne artikel har været at undersøge, hvordan ældre mennesker repræsenteres og identificeres i velfærdspolitikker, og hvordan dette spiller sammen med individuelle og communitybaserede værdier i alderdommen. Gennem analyse af udvalgte nationale og kommunale sundheds- og ældrepolitikker har vi vist, at politikkerne i høj grad afspejler de værdier, som er identificeret blandt ældre mennesker i Paamiut, og som også er resultatet af det lokale mobiliseringsprojekt, som de pågældende ældre mennesker var en del af. Begge dele er ydermere i høj grad sammenfaldende med sundheds- og identitetsbegrebet *peqqineq*.

Politikkerne lægger vægt på selvhjupenhed og personligt ansvar hos den enkelte borger, og dette suppleres af et meget stort fokus i politikkerne på respekt for den enkeltes selvbestemmelse og ret til selv at definere, hvad der kendetegner det gode liv. Endelig fremhæver politikkerne, at ældre mennesker skal bidrage til samfundet, og at samfundet bør bruge ældre menneskers ressourcer, bl.a. i forhold til grønlandske traditioner og i familien. Til det sidste hører viden om naturen, og hvordan mennesket kan bruge naturen og ikke mindst traditionel grønlandsk mad. Sidstnævnte beskrives i litteraturen som en vigtig identitetsmarkør, ikke blot for gamle mennesker, men for grønlændere generelt. Det er muligt, at man kan drage en parallel mellem den traditionelle mads betydning for en grønlandsk identitet og den måde, hvorpå ældre menneskers rolle, viden og visdom beskrives, idet begge dele fremskrives som bindeled mellem fortid og traditioner på den ene side og nutiden og fremtiden på den anden side.

REFERENCER

- Aagaard, T. 2015. Hverdagsliv med sygdom patienters kulturelle perspektiver på sundhedspraksis i Grønland, *Inussuk, Arktisk forskningsjournal*, 1.
- Aktiv og tryk hele livet. Et reformprogram for ældrepleje og sundhed i Københavns Kommune*. 2011. Københavns Kommune, Sundheds- og Omsorgsudvalget.

- Algreen-Petersen, E. 2011. "Kan man flytte solen?" Et aktionsforskningsprojekt om at bringe naturen ind i hverdagen på plejehjem. Upubliceret ph.d.-afhandling. Institut for Miljø, Samfund og Rumlig Forandring, Roskilde Universitet.
- Andersen D., Appeldorn A. 1995. *Tiden efter 60, de 60-74 åriges deltagelse i foreninger, frivilligt arbejde og private netværk*. København. Socialforskningsinstituttet.
- Andersen, S., Hvingel, B., Kleinschmidt, K., Jørgensen, T. & Laurberg, P. 2005. Changes in iodine excretion in 50-69-y-old denizens of an Arctic society in transition and iodine excretion as a biomarker of the frequency of consumption of traditional Inuit foods. *The American Journal of Clinical Nutrition*, **81**, 3, 656-663.
- Berliner, P. & Stender, A. K. 2013. Glæde og styrke – en undersøgelse af værdier hos ældre mennesker i Paamiut. *Psyke & Logos*, **34**, 559-575.
- Bjerregaard P., Dahl-Petersen I. K. (red.). 2008. *Befolkningsundersøgelsen i Grønland 2005-2007 – levevilkår, livsstil og helbred*. Statens Institut for Folkesundhed, København.
- Bjerregaard, P. 2004. Folkesundhed i Grønland. Rapport. *Inussuk, Arktisk Forskningsjournal 1*. København/Nuuk: Statens Institut for, Folkesundhed/Grønlands Hjemmestyre, Direktoratet for Kultur, Uddannelse, Forskning og Kirke.
- Bjerregaard P. & Larsen C. V. L. 2015. Time trend by region of suicides and suicidal thoughts among Greenland Inuit. *Int J Circumpolar Health*, **74**, 26053.
- Buchignani, N. & Armstrong-Esther, C. 1999. Informal care and older Native Canadians, *Ageing and Society*, **19**, 1, 3-32.
- Collings, P. 2000. Aging and Life Course Development in an Inuit Community. *Arctic Anthropology*, **37**, 2, 111-125.
- Curtis, T., Kvernmo, S. & Bjerregaard, P. 2002. Violence, sexual abuse and health in Greenland. *International Journal of Circumpolar Health*, **61**, 110-122.
- Curtis, T., Iburg, K. M., Bjerregaard, P. 1997. *Familie, børn og sundhed i Grønland*. DIKEs Grønlandsskrifter nr. 9. Dansk Institut for Klinisk Epidemiologi og Landstyreområdet for Sundhed, Miljø og Forskning.
- Dahl-Petersen I. K., Larsen C. V. L., Nielsen N. O., Jørgensen M. E., Bjerregaard P. 2015. *Befolkningsundersøgelsen i Grønland 2014. Levevilkår, livsstil og helbred*. København og Nuuk, Statens Institut for Folkesundhed og Departementet for Sundhed.
- Elsass, P. 1994. Grønlanders sygdoms- og sundhedsopfattelse - En sammenlignende interviewundersøgelse af patienters og behandleres opfattelse af sygdom og sundhed. *Ugeskrift for Læger* **156**, 12, 1800-4.
- Grønlands Statistik. 2017. <http://www.stat.gl/dialog/topmain.asp?lang=da&subject=Befolkning&sc=BE#chart-wrapper>
- Hansen, E. B., Platz, M. 1995. *80-100 åriges levekår, en interviewundersøgelse blandt ældre i 75 kommuner*. Amternes og Kommunernes Forskningsinstitut.
- Hastrup, K. 2009. The nomadic landscape: People in a changing Arctic environment. *Geografisk Tidsskrift-Danish Journal of Geography*, **109**, 2, 181-189.
- Høiris, O. & Marquardt, O. 2012. *Fra vild til verdensborger. Grønlandsk identitet fra kolonitiden til nutidens globalitet*. Aarhus Universitet.
- Inuuneritta 2007-2013*. Naalakkersuisut
- Inuuneritta II. Naalakkersuisuts strategier og målsætninger for folkesundheden 2013-2019*. 2012.
- Naalakkersuisut.
- Jakobsen, A., Laurberg, P., Vestergaard, P. & Andersen, S. 2013. Clinical risk factors for osteoporosis are common among elderly people in Nuuk, Greenland. *International Journal of Circumpolar Health*, **72**, 19596.
- Jenkins, R. 2012. *Being Danish. Paradoxes of Identity in Everyday Life*. Museum Tusulanum, Københavns Universitet.
- Jenkins, R. (2008). *Social Identity – third edition*, Routledge, London and New York.

- Jensen, T., Grønnow, L. & Jespersen, A. 2017. Eating strategies. An analysis of how frail, home-dwelling elderly people in Denmark develop strategies to form meaningful eating situations. *Ageing & Society*. Doi:10.1017/S0144686X17001076.
- Jensen, T. 2016. The importance of age perceptions and nutritional science to early 20th century institutional diets, *Social History of Medicine*. **30**, 1, 158-174.
- Jensen, T. 2014. Fra forfald til forbedring. Ændrede opfattelser af ældres sundhed i Danmark i det 20. århundrede. *Kulturstudier*, **1**, 55-74.
- Jöhncke, S. 2007. Velfærdsstaten som integrationsprojekt. I Olwig, K.F. & Pærregaard, K. (red.) *Integration: antropologiske perspektiver*. Museum Tusulanums Forlag, København, 37-62.
- Kirk, H. 1995. *Da alderen blev en diagnose. Konstruktionen af kategorien "alderdom" i 1800-tallets lægelitteratur*. Munksgaard, København.
- Kirmayer, L. J., Christopher F. & Watt, R. 2009. Locating the Ecocentric Self: Inuit Concepts of Mental Health and Illness. I *Healing traditions, the mental health of aboriginal peoples in Canada*. UBC Press, Vancouver.
- Kishigami, N. 2004. A New Typology of Food Sharing Practices among Hunter-Gatherers, with a Special Focus on Inuit Examples. *Journal of Anthropological Research*, **60**, 3, 341-358.
- Koalitionsaftale 2016-2017*
- Kofod, J. 2009. Ældre mennesker og mad belyst i et kulturelt perspektiv. I Glasdam, S. & Appel, B. E. (red.). *Gerontologi: Livet som ældre i det moderne samfund*. Dansk Sygeplejeråd og Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck, 216-225.
- Lassen, A. J. 2014. *Active ageing and the unmaking of old age: The knowledge productions, everyday practices and policies of the good late life*. Upubliceret ph.d.-afhandling. SAXO-instituttet, Københavns Universitet.
- Lassen, P.O., Olsen, T.M., Jakobsen, A., Andersen, S., Laurberg, P & Nielsen, O.B.F. 2013. 10-year Followup on Medication and Functional Level in Nursing Home Residents in North Greenland. *Poster session EUGMS*. Venedig.
- Laursen, K., Lange, S. & Bjerregaard P. 2003. *At være gammel i Qasigiannnguit*. Projekttrapport.
- Lyng, I. 2000. *Psyriske lidelser i det grønlandske samfund*. Afhandling. Afd. For psykiatrisk demografi, Institut for Psykiatrisk Grundforskning, Universitetshospitalet i Århus.
- Madsen, S. F. 2006. *At bidrage til et grønlandsk fællesskab*. Upubliceret special. Institut for Social Antropologi, Tromsø Universitet.
- Niclasen B. 2015. *Trivsel og sundhed blandt folkeskoleelever i Grønland - resultater fra skolebørnsundersøgelsen HBSC Greenland 2014*. SIF's Grønlandsskrifter nr. 27. Statens Institut for Folkesundhed.
- Niclasen, B., Løngard, K., Laursen, L.K. & Schnohr C.W. 2007. Sundhed på toppen. Resultater fra Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) undersøgelsen i Grønland i 2006. *Inussuk: Arktisk Forskningsjournal*, **1**.
- Nørtoft, K. (in press): Alderdommens pædagogisering. I Oxlund, B. (red). *Aldringens veje*. Frydenlund.
- Nørtoft, K. (2013): "Did you imagine that old people could be like this?" *A kaleidoscope of aging, health and social relations in an urban Danish context*, upubliceret Ph.d. afhandling. Aarhus Universitet.
- Olsen, N.L. 2012. Uden grønlandsk mad er jeg intet. I Høiris, O. & Marquardt, O. (red.). *Fra vild til verdensborger. Grønlandsk identitet fra kolonitiden til nutidens globalitet*. Aarhus Universitet, 409-428.
- Olsen, T.M., Laurbjerg P. & Andersen S. 2010. *Funktionsniveau og sygdom hos personer på alderdomshjem i Ilulissat*. Abstract from NunaMed 2010 , Nuuk, Grønland.

- Pedersen, Cecilia. P., Bjerregaard, Peter. 2012. *Det svære ungdomsliv. Unges Trivsel i Grønland 2011 – en undersøgelse blandt de ældste folkeskoleelever/Inuusuttuuneq nalominartulik. Kalaallit nunaanni inuusuttut akornanni atugarissaarneq pillugu meeqqat atuarfianni atuartut angajullit akornanni 2011-mimisissuisitsineq.* SIF's Grønlandsskrifter nr. 24. Statens Institut for Folkesundhedsvidenskab.
- Platz, M.1987. *Længst muligt i eget hjem, en undersøgelse blandt ældre i Odense.* Socialforskningsinstituttet.
- Rutter, M. 2012. Resilience: Causal pathways and social ecology. I Ungar, M. (red.). *The social ecology of resilience.* Springer, New York, 33-42.
- Sund Hele Livet – de nationale mål og strategier for folkesundheden 2002-2010.* 2002. Sundhedsministeriet.
- Swane, C. E.1991. *Glimt i øjet. Udvikling af omsorgen for demente gamle mennesker.* Dansk Gerontologisk Institut, Hellerup.
- Tomasen, L. S. 2009. *En god alderdom? Aktivisering af svækkede ældre I leve-og bomiljø,* Specialrække no. 517. Institut for antropologi, Københavns Universitet.
- Ungar, M. 2008. Research Note. Resilience across Cultures. *British Journal of Social Work*, **38**, 218-235.
- Ungar, M. 2010. Cultural Dimensions of Resilience among Adults. I Reich, J. W., Zautra, A. J. & Hall, S. (red.). *Handbook of Adult Resilience.* The Guilford Press, New York.
- Ungar, M. 2012. Social ecologies and their contribution to resilience. I Ungar Michael (red.). *The social ecology of resilience.* Springer, New York, 13-32.
- Wenzel, G. W. 1995. Ningiqtuq: Resource Sharing and Generalized Reciprocity in Clyde River, Nunavut. *Arctic Anthropology*, **32**, 22, 43-60.
- Wistoft, K. 2012. Værdier og mening med sundhed. I Simovska, V. & Jensen, J. M. (red.). *Sundhedspædagogik i Sundhedsfremme.* Gads Forlag, 107-123.
- Ældre i fremtidens Grønland. Naalakkersuisuts ældrestrategi 2012-2015. 2012. Naalakkersuisut.
- Ældrepolitik. Et værdigt og aktivt liv 2016-2026.* Kommuneqarfik Semersooq.
- Ældreindsatsen – herunder ældres sundhed. 2014. Kommune Kujalleq.